

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Bakalářská práce

Ohlasy na španělskou občanskou válku 1936–1939 v

plzeňském tisku

Václav Reif

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

**Ohlasy na španělskou občanskou válku 1936–1939 v
plzeňském tisku**

Václav Reif

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Na tomto místě bych chtěl poděkovat PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za odborné vedení své práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

Obsah:

Úvod:	5
A. Obecná část.....	7
1. Charakteristika konfliktu:	7
1.1 Předehra k válce	7
1.2 Strany konfliktu.....	8
1.3 Průběh konfliktu	11
2. Propaganda:	15
3. Periodika	17
3.1 Národní listy	17
3.2 Právo lidu	18
3.3 Český deník.....	18
3.4 Nová doba	19
B. Speciální část	20
4. Nejvýznamnější události a jejich ohlasy v tisku	20
4.1 Únorové volby.....	20
4.2 První dny občanské války	23
4.3 Zahraniční intervence na počátku války	27
4.4 Bitva o Madrid	32
4.5 Bombardování Guerniky	37
4.6 Ofensiva na Ebru	40
Závěr:	44
Seznam použité literatury a pramenů:	46
Resumé	47
Přílohy:.....	48

Úvod:

Média hrají v dnešní době velkou roli při utváření veřejného mínění o událostech, o kterých informují. Způsob, jakým je informace člověku podána, v něm vyvolává emoce, na jejichž základě zaujímá k problematice určitý postoj a tím se nechává nevědomky ovlivňovat vydavatelem média. Ve 30. letech 20. století byla tato situace ještě složitější v tom, že se ve společnosti mezi sebou utkávaly velmi rozdílné politické proudy. Hlavním informačním zdrojem té doby byly noviny, které téměř výlučně příslušely k některému z těchto proudů a v jeho duchu také veškeré události prezentovaly.

Cílem této práce je popsat, jakým způsobem v této době reagoval tisk vycházející v Plzni na nejdůležitější události španělské občanské války (1936–1939) a jaké sám zaujímal k událostem stanovisko. Jednostranně zaměřená periodika totiž hledala v této válce inspiraci a oporu pro kritiku svých politických protivníků, čímž měla také vliv na veřejné mínění obyvatel Plzně.

To se však samozřejmě neobejde bez stručného charakterizování celého konfliktu, kterým bude celá problematika v první části této práce uvedena. Také bude potřeba popsat, jakým způsobem pracovala propaganda obou stran, která měla velký vliv na zahraniční tiskové agentury. Nakonec první části bude krátce charakterizován tisk, na základě jehož článků bude zpracována analýza v druhé části. Druhá část práce se bude zabývat konkrétními událostmi, které byly pro propagandu v průběhu konfliktu velmi důležité. Nejdříve bude popsána celá událost podle nejnovějších historických výzkumů a následně budou srovnávány ohlasy, které tisk vycházející v Plzni prezentoval.

Pro první část bude použita sekundární literatura informující o celkovém průběhu války, která je k tomuto tématu v češtině dostupná. V druhé části práce je pak tato literatura také použita pro obecnou charakteristiku jednotlivých událostí, avšak hlavním zdrojem budou přímo prameny, tedy články z tiskovin, která na území města Plzně buď přímo vycházela, nebo se alespoň daly zakoupit. Komparace článků z těchto novin je pak hlavní náplní této práce.

Na území města Plzně v té době vycházely pouze dva deníky – *Český deník* a *Nová doba*. Vzhledem k danému období je však nutno využít i dvou zástupců celostátního tisku, neboť využití dvou periodik by bylo pro účely práce nedostatečné. Proto k nim autor vybral deníky *Národní listy* a *Právo lidu*, které svým zaměřením byly podobné oběma plzeňským listům. Bude tedy možné také porovnávat ohlasy mezi plzeňským a celostátním tiskem. Zároveň se jedná o dva zástupce levicového a dva zástupce pravicového tisku, takže bude stejně tak možné porovnávat rozdíly mezi ohlasy v pravicově a levicově orientovaných periodikách.

A. Obecná část

1. Charakteristika konfliktu:

1.1 Předehra k válce

Občanská válka, která vypukla ve Španělsku 17. července 1936, byla vyústěním hlubokého rozdělení španělské společnosti, jehož základy někteří historikové vidí již v dobách reconquisty,¹ ke které se také často odvolávala nacionalistická propaganda. Ekonomická krize a politická nestabilita země vedly k radikalizaci obou hlavních stran v konfliktu do takové míry, že již nebylo možné řešit věc jinak než občanskou válkou. Intervence některých evropských států a jejich občanů udělala z této války dějiště, jež předznamenalo druhou světovou válku.

Snaha levicové vlády provést v letech 1931–1933 nutné reformy² se setkala s odporem pravice a vedla nakonec k její porážce ve volbách. Již v roce 1931 došlo k prvnímu kroku k občanské válce, když při útocích proti církvi bylo zapáleno přes 20 kostelů. Vláda, která dala najevo naprostý nezájem o církve a její majetek, odmítla povolání Civilní gardy, čímž si proti sobě postavila instituci, která měla v té době ve Španělsku významný vliv. Církve se jako zastánce spíše monarchistických hodnot stala od té doby častým terčem útoků republikánů.

Po prohraných volbách v roce 1933 se levice, představovaná především socialistickým předákem Largem Caballerem,³ začala radikalizovat. Caballero již na konci roku 1933 ve svých emotivních projevech hřímal, že Španělsko již

¹ Viz např. Beevor, A., Španělská občanská válka, Praha 2004, s. 13–15.

² O reformách M. Azañi více Jiří Chalupa, Zápisky o válce občanské, Praha: NLN, 2002, s. 13–22.

³ O proměnách tohoto „španělského Lenina“ a jeho vlivu na předválečnou atmosféru Chalupa, c. d., s. 58–62.

dávno v občanské válce je a že je třeba dosáhnout revoluce jakýmkoliv prostředky. Tím si proti sobě postavil střední třídu, která se obávala podobného vývoje situace, jaká proběhla v Rusku. V roce 1933 byla také Josém Antoniem Primo de Riverou založena fašistická Falanga.⁴

Volby, které proběhly půl roku před začátkem války (16. února 1936), skončily těsným vítězstvím stran Lidové fronty, avšak ukazovaly na jasné rozdělení španělské společnosti na dvě přibližně stejně velké poloviny. Vítězná strana na to však nebrala příliš ohled a velmi brzy zveřejnila svůj velmi radikální program. Jako mnohem větší problém se ale ukázala neschopnost ukáznit vlastní levicové radikály, kteří strhávali k násilnostem také falangistické skupiny a společně způsobovali v zemi naprostou anarchii.⁵

Armáda upozorňovala vládu na nepořádky, které v zemi panovaly, kabinet však nijak nezakročil. Ve snaze zabránit důstojníkům ve vzpouře pouze přesunul nejvýznamnější generály do méně významných částí Španělska, čímž jim však přípravy vzpoury nanejvýše znesnadnil. Když pak v polovině června Calvo Sotello v kortesech pronesl projev proti nepořádkům ve Španělsku a o měsíc později byl nalezen zavražděný, získala armáda dostatečnou podporu pro vyvolání vzpoury proti vládě, kterou rozpoutala 4 dny po jeho smrti.

1.2 Strany konfliktu

Ani jedna ze stran, které se v konfliktu postavily proti sobě, nebyla jednoznačně orientována. Nejednalo se o homogenní uskupení, nýbrž spíše o mnoho hnutí, které spojoval jeden nebo o něco málo více společných cílů.⁶ Kupříkladu rozpory v republikánském táboře tak nakonec přerostly v tzv. „občanskou válku v občanské válce“.

⁴ O vývoji fašismu ve Španělsku blíže tamtéž, s. 58–62.

⁵ 16. června přečetl v kortesech vůdce katolické strany CEDA projev, ve kterém shrnoval dosavadní průběh násilností: 160 vypálených kostelů, 269 převážně politických vražd, 1287 politických napadení, 69 zdemolovaných kanceláří politických stran a 10 vyrabovaných redakcí.

⁶ Např. generál Emilio Mola, jeden z hlavních vůdců povstání, charakterizoval nacionalistu takto: „*Jsme nacionalisté. Nacionalista je opak marxisty.*“ Viz Chalupa, c. d., s. 72.

Nacionalisty tvořili monarchisté, podporující buď sesazeného krále Alfonse XIII. nebo linii Dona Carlose. Dále sem patřily fašistická falanga José Antonia a armáda. Velmi důležitá byla také podpora katolické církve a jejích příznivců, která představovala společný symbol tradice pro všechny. Na počátku neměli nacionalisté příliš jasných cílů, jak postupovat po válce, v úvahu přicházelo mnoho forem podle jednotlivých frakcí. Společně se však shodovali na silné centralizované autoritářské vládě. Kromě těchto pak nacionalistům také pomáhali dobrovolníci z mnoha států, včetně asi 75 000 Marokánců, kteří byli pro nacionalistické vojsko velmi významnou posilou.

Zatímco falanga přišla o svého vůdce José Antonia, když byl po násilnostech v březnu 1936 uvězněn, karlisté ztratili v prvních dnech války svého nejvýznamnějšího zastánce generála José Sanjura, který zahynul při letecké nehodě. A tak se již v prvním roce války do čela povstání dostal ambiciózní generál Francisco Franco y Bahamonde, který však původně nebyl zastáncem ani jedné strany a jenž si nakonec vybudoval nový režim podle svého.⁷

Naproti tomu republikáni byli složeni z Lidové fronty, která sama o sobě sdružovala mnoho sociálně demokratických a komunistických stran, dále pak z anarchistů a baskických separatistických stran. Anarchisté, kteří měli v některých regionech velmi silnou podporu obyvatelstva, odmítali veškeré authority, čímž způsobovali mnoho problémů při reformách, ale hlavně při organizování armády. Baskičtí separatisté oproti tomu byli názorově blíže nacionalistům, republikánská vláda jim však byla ochotna slíbit jistou autonomii, na což by nacionalisté nikdy nepřistoupili. Komunisté měli zpočátku poměrně málo příznivců, ale zato byli nejagresivnější při prosazování svých zájmů a díky pomoci Sovětů se jim od roku 1937 dařilo získávat naprostou kontrolu nad republikánským kabinetem.⁸ Vznikl tak poměrně méně soudržný celek oproti nacionalistům, což znamenalo významné znevýhodnění, které se ještě nadále prohlubovalo vzájemnými spory.

⁷ Francovo ovládnutí nacionalistické frakce bývá často popisováno jako náhodné a šťastné a často bývá označován jako nepřítis schopný generál. K tomu zajímavá studie Jiřího Chalupy v knize Zápisky o válce občanské, s. 72–89, ve které ukazuje činy ambiciózního Franca jako promyšlené tahy, které mu měly především zajistit velmi silnou pozici po válce.

⁸ Antonio Ubieto Arteta a kol., Dějiny Španělska, Praha: NLN, 1999, s. 1158–1159.

Také republikánům pomáhali dobrovolníci z různých míst světa (včetně dobrovolníků z Československa), kteří hlavně v prvních fázích války významně podpořili republikánskou morálku. Na straně republikánů bojovalo také mnoho známých spisovatelů, jako například Ernest Hemingway, George Orwell nebo Pablo Neruda.

Velmi významným faktorem ve válce, který konflikt prodloužil na téměř tři roky, se stala zahraniční intervence. Zatímco západní demokracie se i přes jisté sympatie k republikánům nakonec rozhodly pro politiku neintervence, na stranu nacionalistů se velmi rychle postavila fašistická Itálie a nacistické Německo. Itálie dokonce zašla tak daleko, že po určitý čas využívala svoje ponorky pro námořní blokádu a potopila významné množství lodí, přivážejících do republikánských přístavů zásoby. Také Salazarův režim v Portugalsku podporoval povstalce, povětšinou však jen jako tranzitní země.

Na straně republikánů pak stálo Mexiko, které zajišťovalo menší dodávky zbraní a především velmi ostře protestovalo proti politice neintervence⁹ evropských států. Nejvýznamnější pomoc pak poskytoval Sovětský svaz, ten kromě vojenského materiálu pomáhal s organizací republikánské armády, s organizováním mezinárodních brigád a s propagandou. Dodávky zbraní ze Sovětského svazu se celkově početně vyrovnaly dodávkám nacionalistům od jejich spojenců¹⁰.

Významný rozdíl však byl v tom, že Itálie a Německo získaly za svou podporu pouze sliby od generála Franca, zatímco Sověti dostali zapláceno Španělským zlatým pokladem, na vítězství tedy neměli velký zájem a považovali Španělsko spíše za příležitost pro mezinárodní propagandu. Francovi se navíc obratnými sliby podařilo zůstat úplně nezávislým na svých

⁹ Politika neintervence byla zahájena již 8. srpna 1936 a s malými přestávkami vydržela až do konce války. Jednalo se o snahu západních demokracií o naprosté nevměšování se do konfliktu. Ačkoliv měla být mířena proti oběma stranám, byla pro republikány velkým handicapem, neboť přestože se do ní zapojilo mnoho států, včetně Německa a Itálie, byla právě Německem a Itálií prakticky úplně ignorována.

¹⁰ Paul Johnson, Dějiny 20. století, Praha: Rozmluvy, 2008, s. 324.

spojencích, na rozdíl od republikánů, kteří museli dělat Sovětům významné politické ústupky.¹¹

1.3 Průběh konfliktu

Vzpoua nacionalistů začala 17. července, když se v Maroku vzbouřily jednotky koloniální armády a následujícího dne se k nim přidaly i jednotky ve vlastním Španělsku. V prvních dnech povstání chyběl rychlý a rozhodný zásah vlády, která si rozsah celého povstání neuvědomovala a několik dní vytrvale odmítala vydat zbraně členům dělnických organizací. V mnoha místech, kde místní správa reagovala rychle a rozhodně, se podařilo vzpouru potlačit. Tak se nacionalistům podařilo obsadit asi 1/3 území s 1/4 obyvatelstva Španělska. Největší města však většinou zůstala v rukách republikánů, stejně jako průmyslové oblasti.

Nečekanou komplikací se však stala nevydařená vzpoura v námořnictvu a letectvu, jejichž příslušníci většinou zůstali na straně republiky. S pomocí španělského námořnictva bylo především počítáno pro přesun armády z Maroka do Španělska. To se však brzy nacionalistům podařilo kompenzovat německou a italskou pomocí a pro přesun armády byl ze všech dostupných letadel vytvořen letecký most. A přestože republikáni měli v prvních dnech války jasnou převahu na vodě i ve vzduchu, nedokázali ji využít. Především námořnictvo se téměř po celou válku obávalo jakýchkoliv ofenzivních akcí.

Začátek války pak hned rozpoutal vlnu násilností na obou stranách. Na republikánském území způsobila vzpoura řadu násilností, jež měly svůj původ ve starých křivdách z minulosti. Hlavním cílem těchto násilností se stali přívrženci povstalců a katolická církev. Kromě nich pak také majitelé drobných krámků a příslušníci vyšší střední třídy, kteří však většinou byli ušetřeni, pokud vždy zacházeli s lidmi slušně a čestně. Později si levicové strany ustanovily své

¹¹ Tamtéž, s. 326–327.

vlastní „čeky“¹², které měly nahradit neschopnost vlády čelit vojenskému povstání, a ty ve vraždění pokračovaly.

V nacionalistické zóně byl postup odlišný. V zajištěných oblastech byli zastřeleni všichni, kdo byli nějak spojeni s republikány. Toto vraždění však pokračovalo ještě dlouho po skončení války a počtem obětí zdaleka překonalo to republikánské. Bylo také posvěceno z míst nejvyšších a stalo se základní strategií, která měla zajistit nacionalistům plnou kontrolu nad Španělskem. Generál Mola již v prvních hodinách povstání vydal rozkaz: *„Je nezbytně nutné rozšiřovat atmosféru strachu. Musíme vyvolat dojem, že jsme absolutními pány situace... Každý, kdo veřejně nebo i tajně podporoval Lidovou frontu, musí být zastřelen.“*¹³

Téměř po celou válku byla iniciativa na straně nacionalistů. Nacionalisté zahájili po přesunu koloniální armády do Španělska bleskovou ofenzívu směrem na Madrid. Obrana byla špatně organizovaná, tvořená milicionáři bez výcviku a jakýchkoliv zkušeností s vedením moderní války. Anthony Beevor k tomu píše: *„Milicionáři, kteří neměli ponětí, jak připravit obranná postavení, měli také zoufalý strach z toho, že se ocitnou sami tváří v tvář Marokáncům vyzbrojeným noži. Obchvatný manévr, který je překvapil, obvykle vyvolal panický úprk.“*¹⁴

Nacionalisté se dostali rychlým postupem až k Madridu. Krátká odbočka k osvobození obklíčených povstalců v Toledu měla význam spíše pro propagandu samotného Franca, který však tímto odložením útoku na hlavní město nechal dostatek prostoru pro přípravy republikánské obrany. Ačkoliv přesně, jak tvrdili jeho generálové, ztratil možnost rychle a snadno ukončit válku, velmi tím však posílil svoji pozici v nacionalistickém táboře.¹⁵ Na konci roku 1936 se pak Madrid skutečně mohutnému nacionalistickému útoku ubránil.

Protože se nepodařilo dobýt Madrid přímým útokem, rozhodlo se v březnu nacionalistické vedení obklíčit Madrid ze všech stran a nechat město

¹² Beevor, c. d., s. 73.

¹³ Chalupa, c. d., s. 120.

¹⁴ Beevor, c. d., s. 103.

¹⁵ Chalupa, c. d., s. 95–96.

vyhladovět. Hlavní útok vedly téměř výhradně italské jednotky, z nichž se mnoho již předtím účastnilo úspěšného vylovení na Mallorce a dobývání Málagy. Ty i přes svůj počáteční rychlý postup byly nakonec protiútokem zahnány zpět a jen o málo unikly katastrofě. Tím Franco musel přistoupit na dlouhodobější plán, neboť Madrid byl pro vítězství klíčovým městem.

Dal tedy na rady svých německých poradců a zaměřil svoji pozornost na slabší místa fronty. Prvním cílem se stalo Baskicko, které vázalo významné množství nacionalistických sil a kde byly významné průmyslové kapacity a doly. Při této ofenzivě došlo také ke známému zničení městečka Guernika německou Legií Kondor, na což reagoval Pablo Picasso jedním svým slavným obrazem.

Republikáni se snažili odpoutat pozornost nacionalistů na severu u Guadalajary a přešli začátkem července do ofenzivy u Brunete, avšak byli velmi rychle vrženi zpět. O necelé dva měsíce se pokusili prolomit znovu s cílem dobýt Zaragozu, avšak opět nedosáhli žádného významného úspěchu. Tato ofenzíva měla být ukázkou nově organizované armády, kterou vytvořil republikánský politik Indalecio Prieto, avšak skončila naprostým fiaskem.¹⁶

Těmito ofenzivami nezískali republikáni nic víc, než pouze několik týdnů času. Anthony Beevor shrnuje ofenzívu takto: „*Podlomení morálky, ztráta tolika zkušených vojáků v době, kdy republikáni a nacionalisté byli na první pohled početně vyrovnání a katastrofální ztráty materiálu se nedaly ospravedlnit měsíčním zdržením nacionalistického tažení na severu, jež bylo jediným výsledkem ofenzívy.*“¹⁷ 21. října nakonec severní fronta přestala existovat.

V další fázi války, která začala na konci roku 1937, se republikáni pokoušeli odvést pozornost od Madridu a zaútočili u Teruelu nedaleko Valencie. Útok zpočátku nacionalisty překvapil a město se podařilo dobýt, což byla velká příležitost pro republikánskou propagandu. To se ale obrátilo proti nim, když se město podařilo nacionalistům dobýt za pár dní zpět.

¹⁶ I přesto však komunisté vydávali bitvu za své velké vítězství, což vyplývalo mimo jiné z přehnaných a lživých hlášení, kterými se samotní republikánští velitelé snažili chránit svou reputaci. Beevor, c. d., s. 204.

¹⁷ Tamtéž, s. 205.

Franco poté pokračoval v plánování ofenzívy tímto směrem a v dubnu 1938 pronikly nacionalistické jednotky v této oblasti až ke středomořskému pobřeží, čímž oddělily Katalánsko od zbytku republikánských území v centrálním a jihozápadním Španělsku. Poté pokračovaly na jihovýchod do Valencie, ale narážely na tvrdý odpor republikánů, kteří začali lépe využívat nabytých zkušeností z posledních let.

„Tragedií republikánů bylo to, že jejich vůdci se z této bitvy nepoučili a i nadále dávali přednost politickým a propagandistickým úvahám před efektivními vojenskými akcemi“,¹⁸ komentuje situaci Anthony Beevor. Republikánské velení totiž využilo poslední síly k organizaci mohutného útoku přes řeku Ebro, který měl za cíl rozdělit nacionalistické síly a následně zlikvidovat jednotky obklíčené u Středozemního moře. Útok byl sice překvapivý a zpočátku dosáhl značných úspěchů, avšak byl zastaven a především kvůli neústupnosti velitelů vzdát se dobytých pozic, které bránili celé tři měsíce, zde republikánská armáda vykrvácela. Přes všechnu mohutnost a okázalost tak tato akce vedla k naprostému zhroucení republikánské armády.

Když nakonec 23. prosince zahájili nacionalisté tažení na Barcelonu, neměli již proti sobě konkurenceschopného protivníka. 26. ledna 1939 padla Barcelona, do té doby sídlo republikánské vlády, která nyní uprchla do Francie. Nyní sice stále zůstávala republikánům velká část území v centrálním Španělsku, včetně Madridu a na jihovýchodě, po posledním vývoji událostí se však zcela zhroutil morálka a materiální zdroje již neumožňovaly obnovu armády. Tak Madrid padl 28. března 1939 a 1. dubna Franco vyhlásil konec občanské války

¹⁸ Tamtéž, s. 238.

2. Propaganda:

Boje o získání veřejného mínění v zahraničí na svou stranu šly ruku v ruce s vojenskými akcemi. Obě strany se především snažily dokázat legalitu svého boje proti druhé straně. Nacionalisté tvrdili, že bojují za celé křesťanstvo a západní civilizaci proti barbarskému komunismu. Neuznávali platnost voleb z roku 1936 a líčili život v republice jako neustálé masakry a ničení. Naproti tomu republikáni se prohlašovali za legálně zvolenou vládu, která představovala demokracii, svobodu a osvícení proti fašismu.

Hlavními cíli propagandy se staly západní demokratické státy, které stály po celou dobu mimo konflikt. A tak zatímco nacionalisté využívali strachu z komunismu a konzervativního a náboženského cítění středních a vyšších tříd, republikáni naivně doufali, že dělníci a rolníci z těchto států jim musí přijít na pomoc v boji za správnou věc.¹⁹

Kvůli počáteční vlně násilí po celém republikánském území však z počátku stálo veřejné mínění proti republice. To bylo způsobeno především přítomností mnoha reportérů na republikánském území v době vypuknutí války, kteří si nejraději vybírali Madrid a Barcelonu jako místa svého pobytu, čímž se stali svědky první vlny násilí. Následně se však situace obrátila z několika důvodů. Nacionalisté si na svém území počínali úplně stejně jako republikáni a neumožňovali novinářům volně se pohybovat po svém území, čímž ochuzovali zprávy o osobní líčení bitevní vřavy.²⁰ Navíc se koncovky mezinárodního telegrafu nacházely na republikánském území, takže novináři z republikánské zóny obvykle publikovali své zprávy jako první.

Novináři vyslaní do Španělska většinou cestovali ke straně, kterou podporovaly jejich redakce, a zastávali politická stanoviska svého listu. Navíc si málokterí z nich dokázali udržet objektivitu a nechali se unášet emocemi. Tak se mnozí stali přesvědčenými a nekritickými přívrženci republiky, když zažili

¹⁹ Například v Americe bylo podle průzkumů asi 70% obyvatelstva podporujícího republiku. Beevor, c. d., s. 177.

²⁰ Tamtéž, s. 178.

obléhání Madridu, při kterém byly například bez zábran bombardovány celé dělnické čtvrti.

Každá strana obviňovala druhou stranu z těch nejhorších zvěrstev. Ty sice většinou mívaly pravdivý základ v ojedinělých incidentech, byly však zavedeny do extrémů. Například historka o muži, kterého karlisté přinutili lehnout si na zem, roztáhnout ruce a nohy a volat „Ať žije Kristus Král!“. Poté mu usekávali končetiny před jeho ženou, která následkem toho zešílela. Nakonec i jí zabili bajonety. Nejsenzačnější historkou se pak stala zpráva o znásilňování jeptišek, pro kterou však byly základem pouze dva nepodložené incidenty.²¹

Tyto historky se především stávaly motivací pro další ukrutnosti. To komentuje Jiří Chalupa: „Vše okořeněno osobní záští a spory, které neměly s ideologií a válkou nic společného, vždyť mnohdy byli popravováni věřitelé, jež udali jejich dlužníci. Jedna věc je nesporná, s pokračující válkou se ze země vytrácela takřka jakákoliv stopa lidskosti a milosrdnosti.“²²

Především komunistická propaganda s podporou poradců ze Sovětského svazu neměla konkurenci. Když sovětští komunisté prosazovali v první polovině roku 1937 Juana Negrína do čela republikánské frakce jako svou ideální loutku, ten namítal, že není dost populární, aby se mohl stát premiérem. Jesús Hernández mu na to však pouze odpověděl, že to není důležité, neboť „popularitu lze vytvořit“.²³ A tak byl v polovině května 1937 vytvořen Negrínův kabinet, který se ujal vlády.

Komunistická propaganda totiž dokázala využít i těch nejnevýznamnějších událostí a přikrášlit si je k obrazu svému. Tak například při guadalajarské ofenzivě, když se podařilo obrátit na útěk Italskou divizi Littorio a republikánské jednotky obsadili městečko Brihuega, tvrdili, že město obsadila El Campesinova brigáda. Ve skutečnosti však El Campesino dorazil k městu za soumraku sám na motocyklu a poté, co se dostal pod palbu italských hlídek, se vrátil zpět. Od této verze se však později upustilo, neboť El Campesino upadl

²¹ Tamtéž, s. 177.

²² Chalupa, c. d., s. 122.

²³ Johnson, c. d., s. 328.

během svého exilu v Sovětském svazu v nemilost a byl poslán do pracovního tábora na Sibiř.²⁴

Přehnané historiky však občas dokázaly také uškodit těm, kteří je šířili. A tak v situaci, kdy se republikánům podařilo vzbudit příliš velké naděje ve vlastních řadách, přehnaný optimismus při vedení ofenzívy naprosto vylučoval možnost porážky, čímž následně zcela zbytečně docházelo k ohromným ztrátám.²⁵

Nakonec i přesto, že všeobecné veřejné mínění bylo na straně republiky, skutečnými vítězi propagandistické války se stali nacionalisté. Především ve Velké Británii a Spojených státech amerických²⁶ dokázali přesvědčit dostatek politicky vlivných občanů, kteří ačkoliv byli v menšině, zajistili u svých vlád pro nacionalisty politiku neintervence.

3. Periodika

3.1 *Národní listy*

Národní listy založil roku 1861 Julius Grégr, který je do roku 1894 také řídil. V roce 1874 se staly tiskem prezentujícím zájmy mladočechů a oficiálním mluvčím české buržoazie v Rakousko-Uhersku. Do roku 1918 byly nejvýznamnějším českým deníkem. Po vzniku republiky hájily zájmy Československé národní demokracie a poté Národního souručenství. V dubnu 1941 byla jejich činnost zastavena nacisty. V redakci *Národních listů* se vystřídalo mnoho významných osobností, jako byli například Jan Neruda,

²⁴ Beevor, c. d., s. 163.

²⁵ Např. plukovník Casado považoval tento faktor za hlavní důvod porážky republikánů.

²⁶ V USA se jako velmi silná ukázala katolická lobby, která dokázala uhájit embargo na dovoz zbraní republikánům v květnu 1938.

Vítězslav Hálek, bratři Čapkovi, Viktor Dyk a další. Mezi přispěvatele patřili také František L. Rieger, František Palacký, Jan E. Purkyně a další.²⁷

3.2 *Právo lidu*

Právo lidu bylo ústředním deníkem Československé sociálně demokratické strany dělnické. Poprvé vyšlo 1. října. 1887 v nákladu asi 8000 výtisků. Jeho šéfredaktorem byl tehdy zasloužilý sociální demokrat Antonín Němec. Redaktory listu byli například František Soukup a Bohumír Šmeral, mezi léty 1905 – 1908 sem přispíval i Edvard Beneš.

Centrem vydavatelské činnosti byl Lidový dům, kde se nacházela také tiskárna. V roce 1920, kdy se od sociální demokracie oddělili komunisté, došlo také k rozdělení listu na *Právo lidu* a *Rudé právo*; šéfredaktorem *Práva lidu* se stal Josef Stivín. Za druhé republiky list dobrovolně ukončil svou činnost k 31. prosinci 1938. Po válce byl obnoven, avšak v roce 1948 úplně zanikl v souvislosti se sloučením socialistů s komunisty.

3.3 *Český deník*

Český deník byl prvním deníkem vycházejícím přímo pro Plzeň a okolí. Byl založen v roce 1864 pod názvem *Plzeňské listy* a za dobu své existence několikrát změnil svůj název. Od roku 1911 vycházel již pod názvem *Český deník*. Původně hájil zájmy mladočechů, později se přikláněl k národním demokratům, avšak zůstával poměrně objektivním. Jeho činnost byla zastavena v roce 1943 nacisty.

²⁷ Tamtéž, s. 381.

3.4 *Nová doba*

List *Nová doba* byl prvním dělnickým listem v západních Čechách a hájil zájmy sociální demokracie. Od roku 1891 byl vydáván v Praze na Žižkově, ale na žádost plzeňských sociálních demokratů byl přeložen v roce 1892 do Plzně. Od svých počátků se potýkal s perzekucí ze strany rakousko-uherských úřadů, jeden čas byl dokonce soudně zakázán.²⁸ Vycházel až do roku 1948.

²⁸ František Fabian, Bibliografie časopisů západočeského kraje, Plzeň: Krajské nakladatelství, 1961, s. 81.

B. Speciální část

4. Nejvýznamnější události a jejich ohlasy v tisku

4.1 Únorové volby

4.1.1 Popis události

V únoru 1936 proběhly bez násilností volby do kortesů. Výsledky byly velmi těsné, přestože však rozdíl v odevzdaných hlasech byl okolo jednoho procenta, díky volebnímu systému získala Lidová fronta absolutní většinu. Vůdcové nejsilnější pravicové strany CEDA a monarchistů uznali porážku ve volbách, přesto se ale nehodlali se situací smířit. Vůdce CEDA Gil Robles byl ihned po volbách skupinou monarchistů žádán, aby uskutečnil státní převrat a stal se diktátorem, což on odmítl. Jiní, jako například generálové Joaquín Funjul a Manuel Goded, však měli více odvahy a byli uklidňováni náčelníkem štábu Franciscem Francem, neboť nebyla jistota, že jejich věc podpoří civilní garda, což by mohlo celou akci zmařit.²⁹

Nový levicový kabinet vzešel z liberálního křídla Lidové fronty, navzdory tomu pravicový politici reagovali, jakoby se blížila revoluce. Rozhodli se opustit demokratické metody získání moci a kortesy začali považovat spíše za fórum, kde mohli vysvětlovat, proč demokracie nemůže fungovat.

Pravicová propaganda se tak těsně po volbách zaměřovala především na šíření zvěstí o neovladatelnosti země, které posilovala tak, že o běžných zločinech psala jako o politických aktech, přičemž se nevyhýbala ani

²⁹ Beevor, c. d., s. 42.

ovlivňování a falšování statistik. Navíc byli armádní důstojníci obviňováni ze zbabělosti za to, že nesebrali dost odvahy na svržení vlády.

4.1.2 Ohlasy v tisku

Právo lidu bylo jediným deníkem, který řešil otázku voleb ve Španělsku už před jejich konáním. Již 15. února 1936 zde byl otištěn rozsáhlý článek, ve kterém shrnulo dosavadní situace ve Španělsku, jež tam po vládě pravice nastala, popsán volební systém a představeny strany, které se proti sobě měly postavit. Také je zde obsaženo přání, aby se voliči anarchistické frakce opět nenechali přesvědčit k ignorování voleb, což v předchozích volbách stálo levici mnoho set tisíc hlasů a ta byla kvůli tomu poražena.³⁰

Samotným výsledkům voleb se pak levicové deníky věnovaly velmi pečlivě a vystihují každou maličkost, přičemž neopomínají vyjadřovat radost nad výsledkem voleb, třebaže zpočátku nebyly výsledky ještě potvrzeny. Toto vítězství navíc umocňovaly prohlášeními o tom, jak špatná byla pozice levice před volbami. Tak deník *Nová doba* píše: „... španělský lid se ve většině vyslovil pro levici, jež byla potlačována a měla být vyhubena řadou krutých opatření. Spojená pravice věřila, že volební výsledek jí musí být příznivý, když potlačila svobodu a volnost projevu. Stal se opak.“³¹ Také poukazuje na významné osobnosti pravice, které těsně po volbách začaly opouštět zemi, neboť „Nemají právě čisté svědomí.“³² Ve svojí analýze voleb dále poukázal na účast anarchistů: „při volbách v roce 1934 anarchisté zůstávali pasivní a nehlasovali, to byla vlastně podpora reakce, teď se zúčastnili a reakce byla poražena! Zpátečníci prchají a republikánská demokracie triumfuje.“³³ Autor článku pak dále porovnal tuto situaci se situací v ČSR, kde podle něj podobným způsobem komunisté oslabovali pozice sociální demokracie.

³⁰ Přání anarchistů ignorovat volby je zde přímo označeno za „politický kretenismus“. *Právo lidu*, 15. února 1936, s. 3.

³¹ *Nová doba*, 18. února 1936, s. 1.

³² *Právo lidu*, 18. února 1936, s. 1.

³³ *Nová doba*, 20. února 1936, s. 1.

Právo lidu se ale, kromě opěvování výsledků voleb, také soustředilo na budoucnost. V článku z 18. února vyjádřilo uvědomění si nejednotnosti levice, která po volbách bude muset překonat své staré rozpory a pracovat tak, aby byla posílena demokracie a aby se Španělsko mohlo stát příkladem i jiným zemím.³⁴ Ve své analýze důvodů porážky pravicového bloku se však neštilil označovat Gilla Roblese za „jezuitského politika“, „pokrytce a krvežíznivce“ a za „múru tlačící veřejný život“.

Pravicový tisk pohlížel na situaci mnohem chladněji. *Český deník* si v člancích o volbách udržel odstup a vypsals poměrně objektivně důležité informace. *Národní listy* pak viděly ve výsledcích voleb složité postavení pro samotnou republiku, která může být výsledky voleb ohrožována zprava monarchisty a zleva socialistickou diktaturou, což vylučuje politickou stabilitu v následujících letech. „*Již dnes lze však říci, že nejde jenom o boj mezi pravým a levým táborem, ale že smrtelný zápas o své bytí a nebytí vede vlastně demokratická republika.*“³⁵

Večer 19. února 1936 se v celostátním tisku rozšířila zpráva o vojenském puči, který měli organizovat Francisco Franco a Manuel Godeo na rozkaz Gilla Roblese s cílem zabránit levici získat vládu nad zemí. Tuto zprávu přejaly druhý den ráno také *Nová doba* a *Český deník*, mezitím co *Právo lidu* a *Národní listy* již zprávu dementovaly, když uvedly, že zpráva o povstání vznikla z nedorozumění a armáda naopak byla plně připravena bránit zákonně zvolenou vládu, což o den později uvedly i oba plzeňské deníky.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ *Národní listy večerník*, 17. února 1936, s. 1.

4.2 První dny občanské války

4.1.1 Popis události

Vzpouza započala 17. července 1936 ve Španělském Maroku přesně podle plánu. Následující den byla rozhlasem předána tajná zpráva, která dala signál k útoku i v samotném Španělsku. Úspěšnost akce však závisela především na překvapení a bezohlednosti útočníků, kteří neměli téměř nikde převahu. Nerozhodnost vlády měla zásadní vliv na obsazení celých oblastí. A tak bylo s republikánským heslem „ubránit se znamená zvítězit“ promrháno prvních 48 hodin povstání,³⁶ které hrály nejdůležitější roli pro porážku celého povstání, neboť většinou tam, kde se dělníci rozhodně postavili povstání na odpor, přiměli vojáky změnit názor.

Generálové si byli naprosto jistí obsazením Maroka, což se jim také bez větších problémů podařilo. V Melille se jim také podařilo zajmout posledního loajálního generála v Maroku Morata, který vyrazil na rozkaz vlády z Madridu zjistit, co se děje. Byl zatčen okamžitě po vystoupení z letadla.³⁷ Přesto již ale od večera 17. července byla vláda o situaci vcelku informována, načež vydala následující oznámení: „*Vláda tvrdí, že hnutí je ohraničeno v jistých oblastech protektorátu a že nikdo, absolutně nikdo na pevnině se k této absurdní akci nepřipojí.*“³⁸

Vláda si byla v prvních dnech naprosto jistá, že má situaci pod kontrolou, a vydávala i nadále podobná prohlášení. Přesto však nově přicházející zprávy usvědčovaly nepravdivost vládních prohlášení. Proto na mnoha místech museli vzít iniciativu do rukou tamní místodržící, kteří jediní mohli svou akci povstání zmařit.

V tuto chvíli poprvé sehrály svou roli také moderní přístroje, jako byla rádia a telefony. Rozhlasové stanice se v mnoha lokalitách ukazyvaly jako

³⁶ Tamtéž, s. 53.

³⁷ Roman Cílek, *Krvavá předehra: Španělsko, 1936–1939: občanská válka a zahraniční intervence*, Praha: Epoque, 2004, s. 39.

³⁸ Beevor, c. d., s. 54.

klíčová pro šíření informací, ať pravdivých nebo nepravdivých, ať vlastním nebo nepřátelům. Tak například velkou posilou pro republikánskou morálku bylo zajetí generála Godeda v Barceloně, který byl donucen odvysílat projev v rozhlase do celého Španělska, ve kterém se veřejně vzdal, což mělo zabránit dalšímu krveprolití.³⁹

Teprve na konci července začalo být všem jasné, že se země nachází uprostřed občanské války. Sebejistota vlády, spolu se všeobecným ujišťováním, že má situaci pod kontrolou, zabránila možnosti učinit rázná opatření, která by dokázala zabránit občanské válce.

4.1.2 Ohlasy v tisku

První články o povstání se začaly v analyzovaných periodikách objevovat 18. července 1936. Deník *Národní listy* ve svém večerníku otiskl krátký článek, který zmiňoval napjatou situaci ve Španělsku, a dále psal o tom, že nedávno bylo přerušeno veškeré spojení s Madridem. Druhý den ráno již všechny deníky napsaly o povstání armády v Maroku, všechny články jsou ale prakticky totožné a poukazují na nedostatek informací, který v té době panoval. Ani v dalších dnech však články neobsahovaly mnoho přesných informací a zprávy pravicových a levicových listů se často velmi lišily.⁴⁰ Přesto však byla válka hlavní událostí, která se objevovala na titulních stranách všech periodik po velmi dlouhou dobu.

Zajímavá je chyba, která se objevila v prvních člancích věnovaných občanské válce, kde byl za vůdce povstání označován Ramon Franco, bratr Francisca Franca, který se ale v té době nacházel v USA. Noviny se o něm však zmiňují většinou pouze okrajově, přesto však z některých článků vyplývá, že činy obou bratrů spojily do jedné osoby „generála Franca“ a o existenci Francisca nejspíše vůbec nevěděly. To bylo zřejmě způsobeno tím, že Ramon

³⁹ Republikánská vláda totiž usoudila, že mnoho vojáků se nechalo oklamat svými nadřízenými a tímto způsobem je chtěla dostat z jejich vlivu. Roman Cílek, c. d., s. 45.

⁴⁰ To bylo způsobeno zavedením cenzury pro zahraniční novináře, na což se také noviny často odvolávají. Zprávy docházející z různých míst Španělska se tak mnohdy naprosto lišily.

Franco byl před povstáním velmi známý díky svým úspěchům v oblasti letectví. Přesto byly fotografie otištěné k článkům skutečně podobiznou Francisca Franca.⁴¹

Levicové listy považovaly vojenskou vzpouru od počátku za víceméně poraženou, neboť na počátku nedosáhla svých cílů. To byl také oficiální názor madridské vlády, která však neměla dostatečný přehled o síle nacionalistických jednotek a o tom, kolik území skutečně ovládají. Přesto si však deník *Nová doba* udržoval větší odstup než *Právo lidu* a neunáhloval se při hodnocení situace. *Právo lidu* naopak 21. července uvádělo články pod titulky „Puč ve Španělsku potlačen“ a „Dělnictvo zachránilo španělskou republiku“.⁴²

Za viníky občanské války oba levicové deníky považovaly nacionalisty. Oba se také shodovaly v tom, že povstání bylo dlouho dopředu připravováno a zavraždění C. Sotela bylo pouze záminkou. *Nová doba* v článku „O čem se rozhoduje v občanské válce ve Španělsku“ sice uznala, že levicová vláda nepostupovala ve svých reformách vždy bez chyb, ale její motivy byly ušlechtilé a snažila se pouze snížit bídny život španělského lidu. Tento její program byl ale neustále narušován překážkami, které vytvářela pravice, která nakonec dokázala vyvolat zdání, že se vláda pokusí nastolit komunistickou diktaturu. Navíc deník obvinil také komunisty, že se nesnažili udělat více pro obranu demokracie, ale naopak svou politikou ještě více ohrožovali pozice vlády.⁴³

K příčinám vzniku revolty v Maroku uvádí *Nová doba* výtah z článku Mac Orana z jednoho z pařížských listů. Ten uvedl, že se jednotky vzbouřily proto, že si pouze chtěly udržet svá klidná a dobře placená místa, když je chtěla madridská vláda rozpustit. „*Pohnutky vlastenectví? Ty zůstaly někde daleko ve stínu marockého sluníčka.*“ píše. Dále dodává, že důstojníci museli vojáky velmi obtížně přesvědčovat, ale nakonec je zlákali na jejich touhu po slávě a hrdinství.⁴⁴

Právo lidu pak podobně obvinilo fašisty ze všech násilností, na které museli příbuzní zavražděných obětí reagovat podobným způsobem, což

⁴¹ Viz příloha 2.

⁴² *Právo lidu*, 21. července 1936, s. 1, *Právo lidu* večerník, 21. července 1936, s. 1.

⁴³ *Nová doba*, 22. července 1936, s. 3.

⁴⁴ *Nová doba*, 27. července 1936, s. 2.

nakonec vyvolávalo v zemi naprostý chaos. Dále pak označil Franca jako člověka, který již udělal mnoho přemetů. Hrál sice velkou roli při pádu monarchie, ale od té doby se z něj stal „reakcionář nejhrubšího kalibru“. ⁴⁵ Navíc ale obviňuje také Gila Roblese, který jako vůdce katolické reakce je „muž v pozadí“. Přestože předpokládalo, že boje ve válce nebudou lehké, nepochybovalo o vítězství vlády. Ta podle mínění autora pak ale bude muset vládnout silnou rukou, aby dokázala vyčistit úřady i armádu od reakčních živlů. ⁴⁶

Český deník si oproti tomu většinou udržoval skutečný odstup od věci a informoval bez emocí zprávami od obou stran, přestože často převažovaly zprávy z nacionalistických zdrojů. Ve svém hodnocení příčin války se však projevil jako skutečně pravicový, když za jediného viníka občanské války označil levicové vlády. Ty již od počátku vzniku republiky měly možnost stabilizovat a udržet režim, který si přálo celé Španělsko, ale svojí slabostí a špatnou politikou poštvaly proti sobě polovinu národa: „Únos a zavraždění vůdce oposice Sotela zaměstnanci policejního ředitelství byl už posledním důkazem úplné nemohoucnosti Quirogova režimu, neschopného dáti státu nejprimitivnější právní řád. Není divu, že vláda, která nezabrání ani policistům v centrálním úřadě, aby nevráždili vysoce exponované politiky, nemůže zabránit organizaci kontrarevoluce v Maroku.“ ⁴⁷

Za jediné východisko války pak považoval diktaturu, která bude vládnout na základě moci a teroru. Republikánské vládě ale nedává mnoho nadějí na úspěch, neboť „... lidová fronta je útvar naprosto neschopný, aby řídil stát, neboť nemá vlastní vůle. Masy lidové fronty jsou ovládány jinými kruhy, než těmi, kteří sedí ve vládním paláci a chtějí masám vnutit kázeň a řád.“ ⁴⁸

Národní listy stejně jako Právo lidu přinášely předčasné závěry, které přisuzovaly povstalcům více úspěchů, než skutečně dosáhli. Tak již 20. července 1936 oznamovaly, že republikánská vláda má pod kontrolou pouze

⁴⁵ Zde je jasně zřetelné ona záměna Ramona a Francisca Franca. Francisco Franco byl na rozdíl od svého bratra naopak po celou dobu monarchistou.

⁴⁶ Právo lidu, 21. července 1936, s. 1

⁴⁷ Český deník, 22. července 1936, s. 1.

⁴⁸ Tamtéž.

Madrid a přilehlé oblasti a že nacionalisté dobyli mnoha měst, včetně Barcelony, kde však byli ve skutečnosti velmi rychle poraženi.

Z vypuknutí války *Národní listy* obvinily výhradně levicovou vládu, neboť dovolila zavraždění Calva Sotela, který se postavil proti ní proto, že nedokázala udržet v zemi pořádek. Důvody k povstání pak shrnuje: „*Přátelé zavražděného Calva Sotela, vlastenečtí Španělé, kteří v dýmu chrámů a zatínaných pěstích levicových gard slyšeli strašný jek vodopádů zkázy, řítících se na jejich vlast, chopili se zbraně, aby ji osvobodili od krvavé diktatury a řádění katů a žhářů.*“⁴⁹ Dále bylo Španělsko dáno za příklad země, kde levice nedokázala udržet kontrolu nad situací a ovládly ji extrémistické proudy, čímž „... zbavila se sympatií třídním běsněním rudého teroru a vehnala občanský tábor, který nechce němě přihlížeti k vraždění vlasteneckých občanů, do krvavého boje.“⁵⁰ Nakonec pak vyjádřily předpoklad, že boje budou velmi kruté a dlouhé a pokud by nakonec vyhrála levice, znamenalo by to vytvoření přesné kopie Sovětského svazu v západní Evropě.

4.3 Zahraniční intervence na počátku války

4.1.1 Popis události

Zahraniční intervence měla zásadní vliv na průběh války, přesto není jasné, kdy zahraniční mocnosti začaly skutečně poprvé zasahovat do konfliktu. První „důkazy“ o zahraniční intervenci přinesl novinář československého původu s pseudonymem André Simone, kterému se v prvním týdnu války podařilo dostat do sídla německé dovozní a vývozní společnosti Hellermann a Philip v Barceloně. Tam našel mnoho zpráv z doby před vypuknutím povstání o dovozu vojenského materiálu pro nacionalisty v Barceloně, úplatcích pro španělské novináře a veřejné činitele a mnoho dalšího. Část z těchto

⁴⁹ *Národní listy*, 21. července 1936, s. 1.

⁵⁰ Tamtéž.

dokumentů si následně odvezl s sebou do Paříže, kde je zveřejnil. Výňatky z těchto zpráv pak publikoval tisk z celého světa. Vlády západních mocností jim však nepřikládaly velký význam, neboť Simone byl již znám jako člen komunistického propagandistického hnutí, které se proslavilo již i několika zcela jasnými padělatelskými akcemi.⁵¹

Od začátku války byla však mezinárodní intervence zcela zřejmá. Již v prvních dnech války poskytovali Britové nacionalistům místo pro spojovací středisko na Gibraltar, kde jim později umožnili také využívat přístavních zařízení.⁵² 19. července 1936 byla zaslána do Paříže od republikánské vlády žádost na nákup velkého množství zbraní, což vláda Léona Bluma okamžitě odsouhlasila. Avšak i ve Francii docházelo k pouličním násilnostem mezi levicovými a pravicovými silami, což nakonec vládu přinutilo zmírnit poskytnutou pomoc a omezit ji pouze na několik nevyzbrojených vojenských letounů a většího množství zastaralých zbraní. Pokračující tlak z domácí scény a také z Velké Británie vedl k tomu, že francouzská vláda začala 2. srpna prosazovat politiku neintervence.

Pomoc republikánům byla tedy poměrně pomalá a problémová. Sovětský svaz zareagoval na válku až s dvoutýdenním zpožděním, přestože se již od počátku pořádaly různé sbírky a další akce na podporu republikánů. Mexiko sice zareagovalo na válku rychle, avšak disponovalo pouze omezenými prostředky k pomoci.

Pomoc nacionalistům naopak přicházela velmi rychle a ve velkém množství. 19. července nacionalistické velení vyslalo do Itálie a Německa žádost o poskytnutí pomoci, neboť neúspěch povstání ve španělském námořnictvu museli nacionalisté vyřešit pomocí leteckého mostu, pro který ale měli sami málo dopravních letadel. První letadla dorazila do Maroka 30. července z Itálie a 31. července z Německa a okamžitě se zapojila do transportování jednotek přes úžinu.⁵³

⁵¹ Tamtéž, s. 81–83.

⁵² Beevor, c. d., s. 65.

⁵³ Tamtéž, s. 114 a 115.

Vzhledem k mezinárodní situaci však bylo nutné činnosti italského a německého letectva držet v tajnosti. Italské síly byly v tomto mnohem svědomitější a alespoň narychlo přemalovanými znaky na svých letadlech a uniformami španělské cizinecké legie se snažily maskovat svou činnost. Němci naopak zpočátku svou přítomnost ničím nemaskovali a v německých uniformách byli na španělských letištích velmi nápadní. A tak již v první den, kdy německá letadla dorazila na místo určení, odeslala španělská vláda diplomatickou depeši s žádostí o vysvětlení přítomnosti německých letců.⁵⁴ Přestože italské letectvo se mnohem lépe snažilo maskovat svou činnost, k jejich odhalení došlo jen jeden den po odhalení Němců, neboť jeden letoun z jedné z prvních skupin strojů Savoia 81 mířících do Španělska byl nucen nouzově přistát ve Francouzi ovládaném Alžírsku.

K největšímu incidentu však došlo o týden a půl později, když jeden z nových strojů Junkers 52 ztratil orientaci a omylem přistál na letišti Barajas nedaleko od Madridu. Omyl pilot rozpoznal včas a stačil opět vzlétnout, avšak kvůli nedostatku pohonných hmot byl nucen opět přistát na republikánském území, poblíž města Badajoz. Republikánská vláda nechala piloty okamžitě zatknout, jejich stroj zabavila a zakázala na svém území start všech strojů společnosti Lufthansa. Němci však nečekali a okamžitě zahájili diplomatickou ofensivu, čímž nakonec donutili republikánskou vládu propustit jejich letce a navíc se jim podařilo zdržet souhlas s připojením se k politice neintervence.⁵⁵

4.1.2 Ohlasy v tisku

Zprávy o vlivu jiných států na dění ve Španělsku zpočátku souvisely hlavně s děním kolem Gibraltarů a činností Britů, kteří se snažili Gibraltar ochránit a s ním i své občany v samotném Španělsku. Později podstatně více pozornosti deníků však vyvolala zpráva o dodávkách zbraní pro republikány, které byly objednány ve Francii.

⁵⁴ Roman Cílek, c. d., s. 81.

⁵⁵ Tamtéž, c. d., s. 99–103.

Národní listy na to reagovaly rozsáhlými články, ve kterých líčily, jak se veřejnost ve Francii, včetně té levicové, staví proti intervenování do války. Podle těchto zpráv odmítala zbraně prodat také vláda. Navíc 27. července otiskly článek o transportu zlata v hodnotě 11 milionů franků do Paříže. K tomu se tázaly, k čemu že toto zlato bude sloužit, když francouzská vláda odmítla prodávat zbraně: „*Snad se vůdcové španělských socialistů a komunistů předem zajišťují pro případ, kdyby museli ze Španělska utéci. Bude se snad opakovati případ socialistů německých a rakouských? Rozhodně emigrace s několika miliony není tak tísnivá, jako bez peněz.*“⁵⁶

Rozhodně se však *Národní listy* stavěly proti jakýmkoliv intervencím, neboť v nich viděly pouze cestu k válce. Socialisté podle nich svým nabádáním západních demokracií k podpoře republikánské vlády pouze ohrožovali mír v Evropě, neboť by tím nutně vyprovokovali také fašistické vlády k zásahu.⁵⁷

Český deník i *Nová doba* se k problematice příliš nevyjadřují, pouze o ní informují v krátkých člancích. *Právo lidu* se tomuto věnuje více a kromě toho se věnuje také vztahu Francie a Španělska. Jako jedinou možnost do budoucna vidí co největší podporu republikánů, neboť se jedná o jedinou legální vládu Španělska, která vyšla z vůle lidu.

Otázky kolem postoje Francie však na čas utichly, neboť se začaly na veřejnost dostávat nepoměrně větší snahy Italů o zasáhnutí do konfliktu. *Právo lidu* již 29. července otisklo krátkou zprávu o zvěstech, které kolují v Londýně o tom, že Itálie se chystá podporovat povstalce. 31. července to pak ještě upřesnilo a uvedlo, že zřejmě také Německo bude povstalce podporovat. Všechny deníky pak 1. až 2. srpna informovaly o havárii italských letadel ve francouzském Alžírsku.

Národní listy však navzdory svému předchozímu názoru o intervencích přešli celou událost pouze s minimálním zájmem. Podobně rychle se událostí přestal zabývat také *Český deník*, který ve svojí poslední zprávě k události

⁵⁶ *Národní listy*, 27. července 1936, s. 2.

⁵⁷ *Národní listy*, 30. července 1936, s. 2.

oznamuje, že podle posledních výsledků se jednalo o čistě soukromé lety, které neměly s vojenskými operacemi nic společného.⁵⁸

Pro levicový tisk se však jednalo o velmi důležitou událost, které na svých stránkách věnovaly velmi mnoho místa a která na čas vytlačila velkou část ostatních událostí války. Pro *Právo lidu* je celá událost konečným potvrzením, že Itálie od počátku povstalcům pomáhala a jelikož povstalci nemají charakter moci vedoucí válku, je tedy jejich pomoc proti platnému mezinárodnímu právu. Také vyjádřilo přesvědčení, že událost povede Francii k přehodnocení své politiky a pomohou republikánům v jejich boji.⁵⁹

Za tuto pomoc byl prý Mussolinimu slíben přístav Mahon na Majorce a Ceuta v Maroku.⁶⁰ Prohlášení pravice, že pomoc nacionalistům je pouze odpovědí na pomoc sovětů republikánům, označilo *Právo lidu* za nesmysl, neboť nevěří, že by pomáhali republikánům. Dále popsalo povstání dělnických hnutí v různých místech Evropy, jež Sovětský svaz naprosto ignoroval, a na základě těchto událostí komentuje: „V žádném státě evropském nemůže dělnictvo, bojující za svobodu, počítat s pomocí Sovětského svazu. Může se mu dostat velmi sympatických článků v moskevských novinách, určených pro povznesení nálady dělnictva v Sovětském svazu, ale žádné pomoci.“⁶¹

O německé přítomnosti ve Španělsku se na stránkách deníků spekulovalo již od odhalení italských sil, avšak jasnější zprávy byly otištěny až 5. srpna, kdy německé lodě navštívily některá Španělská města v držení nacionalistů. Další zprávy o nákladech na lodích mířící do Španělska a také případ letadla Junkers 52, které omylem přistálo nedaleko Madridu, se sice v tisku objevily, ale nebylo jim věnováno příliš pozornosti. Obzvláště pravicový tisk se těmito zprávami skoro vůbec nezabýval.

Levicové deníky tedy po odhalení zasahování do války ze strany Německa a Itálie volaly po zásahu od západních demokracií. *Právo lidu* napsalo: „Nefašistické vlády nemají už volby. Buď vynutit neprodleně dohodu o neintervenci, nebo dát plnou odporu zákonně ustavené vládě madridské. Třetí

⁵⁸ Český deník, 2. srpna 1936, s. 2.

⁵⁹ Právo lidu 1. srpna 1936, s. 1.

⁶⁰ Právo lidu 4. srpna 1936, s. 1.

⁶¹ Právo lidu 5. srpna 1936, s. 1.

cesty není.⁶² Nová doba obvinila přímo západní demokracie ze slabosti a z nemohoucnosti a požadovala po Francii a Británii, aby si vynutily si alespoň neintervenci a tvrdě dohlížely na její dodržování, jinak budou fašistické státy v Evropě stále drzejší, neboť je nebude nikdo brzdit.

4.4 Bitva o Madrid

4.1.1 Popis události

Bitva o Madrid, která začala 8. listopadu 1936, byla bezpochyby nejdůležitější bitvou celé války, neboť pád hlavního města by pravděpodobně válku rychle a rázně ukončil. Sebevědomí nacionalistů se po rychlém postupu africké armády na sever pohybovalo na velmi vysoké úrovni. Původní plán počítal se vstupem nacionalistů do města již v polovině října, menší zdržení jejich vojáků s cílem upevnit pozice kolem Madridu jim na sebedůvěře neubralo a Franco i Mola se již připravovali na triumfální vstup. Nacionalistická propaganda hlásila do Německa, že Madrid nemá dostatek potravin, žádnou protiletadlovou obranu, ani opevnění a že republikáni jsou velmi špatně vyzbrojeni a jejich stíhačky mají podprůměrnou kvalitu.

Také republikánská propaganda nezhálela a snažila se vzbudit u obyvatel Madridu odvahu k odporu. Zdůrazňovala podobnost obrany Petrohradu proti bělogvardějcům za ruské občanské války a v kinech se promítaly filmy jako „My z Kronštadu“ a „Křižník Potěmkin“. Obyvatelům byly připomínány hrůzy, kterých se dopustili „fašisti a jejich Maurové“ při svém postupu na Madrid, takže se nakonec téměř každý zapojil do budování obrany svého města. Povzbuzení obránci Madridu skutečně potřebovali. Milice, které se stahovaly do města ze západu a jihu, byly vyčerpané a demoralizované.

⁶² Právo lidu 7. srpna 1936, s. 2.

Přesto však nebyly na pokraji kolapsu, jak je líčili zahraniční novináři, kteří se při postupu fronty setkávali převážně s prchajícími milicionáři.⁶³

První dodávky sovětských zbraní a příchod mezinárodních brigád však dokázal obránce Madridu povzbudit nejvíce. Přesto byl význam mezinárodních brigád komunisty značně zveličován. Interbrigadisté totiž nedorazili 8. listopadu do města včas a navíc i později tvořili jen asi pět procent všech obránců. Přesto je dokázala propaganda využít tak obratně, že dokonce britský velvyslanec ve Španělsku sir Henry Chilton se domníval, že Madrid brání pouze cizinci.⁶⁴ Přehánění významu interbrigád využívali později nacionalisté k omluvě svého neúspěchu při útoku.

Mezinárodní tisk již před začátkem bitvy o Madrid předpovídal jeho rychlý pád. Několik francouzských novinářů dokonce odeslalo podrobnosti o dobytí hlavního města předčasně, aby se jim podařilo předběhnout konkurenci. Podobně ale postupoval i portugalský rozhlas.⁶⁵

Přes všechnu snahu nacionalistických jednotek se republikánům podařilo Madrid po tvrdých bojích ubránit. Komunistická propaganda sice toto vítězství označovala jako „hrob fašismu“, ale tato jedna vyhraná bitva neznamenal obrat ve válce, pouze ji prozatím uvrhla do patové situace.

4.1.2 Ohlasy v tisku

Tisk očekával bitvu o Madrid prakticky již od počátku války, kdy se k městu blížily jednotky generála Moly ze severu. Proto i v tomto období se psalo o bitvě o Madrid dávno předtím, než skutečná velká ofensiva za účelem dobytí města započala. Vzhledem k důležitosti Madridu pro celou válku je však pochopitelné, že se události kolem hlavního města staly nejdůležitějšími zprávami pro titulní strany.

⁶³ Roman Cílek, c. d., s. 136.

⁶⁴ Tamtéž, s. 140.

⁶⁵ Tamtéž, s. 139.

Již před samým začátkem ofensivy dne 8. listopadu 1936 byla bitva o Madrid považována pro republikány za předem prohranou, přičemž tyto předpovědi byly navíc umocněny zprávou o odchodu vlády z Madridu. Postup nacionalistických jednotek v posledních měsících tomu skutečně nasvědčoval a morálka obránců nebyla vysoká, což pravicově orientovaný tisk neopomenul připomenout. S porážkou počítal dokonce i levicový tisk, jehož články z prvních dnů ofensivy se vyznačovaly značnou stručností a vcelku objektivním výpisem událostí bez jakýchkoliv emocí.

Dne 9. listopadu vyšly v pravicovém tisku články na základě informací československých a britských zpravodajů přímo z Madridu, kteří očekávali pád města v nejbližších dnech, neboť nacionalistické jednotky postupovaly velmi rychle kupředu. Také psal o protivládním smýšlení obyvatel Madridu na základě zničení tiskárny komunistického listu „Mundo Obrero“ zástupem lidí a útěku mnoha civilistů a vojáků do tábora nacionalistů.⁶⁶ *Národní listy* ve svém večerním vydání už také otiskly polemiku pařížských pravicových a levicových listů, které již řešily, proč byl Madrid dobyt. Velmi podobný článek jako pravicová periodika otiskla dokonce *Nová doba*, kde se však na konci zmiňuje o dobře připravené obraně a nezdolnosti republikánských milicí.

Ve všech listech byl 10. listopadu uveden rozhovor s československým velvyslancem v Madridu, který předpokládal rozhodnutí bojů v nejbližších hodinách. Avšak také uvedl, že z budovy velvyslanectví nebylo mnoho možností k pozorování situace, neboť všechna okna byla zabedněna, takže nemá o situaci příliš dobrý přehled. Přesto se ale v *Právu lidu* objevil článek, který dokázal využít i menších zpráv o úspěších republikánského vojska a situaci komentuje: *„Znamená to tedy, že s úžasnou energií prováděný povstalecký útok na Madrid, mající k dispozici všechny technické vymoženosti, zejména množství italských lehkých tanků a vydatnou podporu leteckého bombardování, nedostal se za sobotu, neděli a pondělí s místa.“*⁶⁷

⁶⁶ *Národní listy večerník*, 9. listopadu 1936, s. 1.

⁶⁷ *Právo lidu*, 10. listopadu 1936, s. 1.

V následujících dnech deníky informovaly o bojových akcích jednotlivých stran, jelikož se však linie příliš neposouvaly, články se úměrně tomu zkrátily. Postup nacionalistů však byl naprosto rozdílný s jejich představami, proto generál Franco v rozhovoru s redaktorem Radioklubu prohlásil, že nechá bombardovat Madrid až do úplného zničení, pokud ho vládní milice neopustí. To pravicový tisk nijak nekomentoval, pro levicový tisk toto prohlášení však bylo důkazem slabosti nacionalistů. Tak zprávu uvedl deník *Nová doba* pod titulkem „Sebevědomí povstalců klesá“⁶⁸ a *Právo lidu* ho okomentovalo: „*Tato slova Francova dokazují, že se přesvědčili, že dobytí Madridu nebude jen úkolem několika hodin, jak neustále povstalci prohlašovali.*“⁶⁹ Toto ještě na titulní straně večerního vydání komentovalo v titulku článku o bitvě „Povstalci odpočívají“ s podtitulkem „Ne však v Madridu, jak doufali před týdnem“.⁷⁰

V dalších člancích psalo *Právo lidu* o rozkladu nacionalistické frakce, která musela řešit paniku vzrůstající po posledních neúspěších. To podložilo rostoucí nedůvěrou k nacionalistické měně a dezercemi nacionalistických vojáků, kteří údajně kolem Madridu přecházeli na republikánskou stranu.⁷¹ Celou situaci pak shrnulo do článku „Náš reakční tisk už před desíti dny hlásil pád Madridu“, kde se velmi ostře pustilo do několika českých pravicových deníků, mimo jiné i takto: „*Naši páni vlastenci už se nemohou dočkat dne, kdy španělská demokracie se dočká svých Lipan. Tleskají vrahům španělské svobody, padělají nebo zamlčují zprávy, ze Španělska docházející...*“ a dále posměšně poukazuje na prvotní zprávy o pádu Madridu: „*Zatím hrdinní obránci Madridu drží tak, že reakcionářské armádě už dochází dech. Ale pro naše vlastenecké publikum Madrid padl už 6. listopadu. Pospíšili si, aby o nic nepřišli.*“⁷²

Národní listy však považovaly odpor vládních jednotek pouze za menší zdržení, které na vývoji situace nakonec stejně nic nemohlo nezměnit. 15. listopadu započala druhá vlna nacionalistického útoku, což mohl tisk okomentovat: „*Tím jsou nejlépe vyvráceny zprávy o porážce nacionalistů před*

⁶⁸ Nová doba, 13. srpna 1936, s. 1.

⁶⁹ Právo lidu, 13. listopadu 1936, s. 2.

⁷⁰ Právo lidu večerník, 13. listopadu 1936, s. 2.

⁷¹ Právo lidu, 15. listopadu 1936, s. 2.

⁷² Tamtéž, s. 3.

*Madridem a o jejich ústupu, které byly v posledních dnech šířeny v levicových listech.*⁷³ Oproti tomu si *Český deník* udržel značný odstup od situace. Přestože stále čerpal informace především ze zdrojů blízkým nacionalistům, občas uváděl i zprávy vydané republikány, včetně některých prohlášení jejich vůdců.

Přesto však ani druhá vlna útoků nedosáhla mnoha úspěchů, jelikož po porážce první vlny útoků obráncům ještě více vzrostla morálka. Když pak byla 18. listopadu uznána nacionalistická vláda od Německa a Itálie, vyložil si to levicový tisk právě jako strach těchto mocností z porážky Franca, kterého tímto chtěli ještě více podpořit. Dne 21. listopadu již *Právo lidu* psalo ve svém článku „*Neprorazili*“ o tom, že ani druhá nacionalistická ofensiva nemá šanci na úspěch.

Pravicový tisk se na konci této ofensivy několikrát zmiňoval o účasti cizinců na obraně Madridu. V Národních listech byla tato jejich účast zavedena až do extrému tvrzením: „*Obrana Madridu je vedena skorem výlučně cizími dobrovolníky, kteří jsou opatřeni sovětským válečným materiálem.*“⁷⁴ Tato informace byla přebírána z nacionalistických zdrojů, které převzal také *Český deník* a navíc uvedl: „*Zdá se, že obrana Madridu je svěřena jediné mezinárodní brigádě, která dostává stále posily. V Madridě jsou prý denně pořádány manifestace, aby město bylo povstalcům vydáno bez boje.*“⁷⁵

Na konci listopadu pak všechny deníky uvedly ukončení ofensivy a přehodnocení strategie nacionalistů. Levicové deníky se tomuto tématu věnovaly více, avšak texty byly bez větších dávek emocí. Pouze *Nová doba* doprovodila svůj text kresleným obrázkem, na kterém jsou nacionalističtí vojáci kryjící se v boji proti republikánské milici za ženy a děti.⁷⁶

⁷³ Národní listy, 15. listopadu 1936, s. 2.

⁷⁴ Národní listy, 25. listopadu 1936, s. 1.

⁷⁵ Český deník, 27. listopadu 1936, s. 1.

⁷⁶ Viz Příloha 1.

4.5 Bombardování Guerniky

4.1.1 Popis události

Malé, v době před válkou sotva sedmitisícové městečko Guernika se stalo v pondělí 26. dubna 1937 cílem mohutného náletu německé Legie Kondor. Toto pro bojové operace málo významné městečko⁷⁷ se setkala s pokusem německých leteckých sil o vyhlazení celého jednoho města z mapy kobercovým bombardováním.⁷⁸ Na ulicích se pohybovalo mnoho lidí, neboť byl zrovna den trhu. Také sem ustupovali vojáci z nedaleké fronty a zdejší nemocnice byly plné raněných.

Nálet na město začal kolem půl páté odpoledne, kdy jeden osamocený bombardér shodil na centrum města náklad pum. Lidé v domnění, že nálet skončil, vyšli z krytů a začali pomáhat raněným a odklízet trosky. O patnáct minut později však přiletěla celá eskadra bombardérů a po následující tři hodiny bylo město systematicky zasypáváno různými druhy bomb. Lidé utíkající z města byli navíc pod palbou palubních kulometů bombardérů. Sklepy, které sloužily jako úkryty, se ukázaly proti větším bombám neúčinné, takže celkové množství obětí náletu bylo obrovské. O život přišlo asi 1000 lidí a srovnáno se zemí bylo okolo 70 procent budov.⁷⁹

Výsledek náletu svojí účinností zřejmě příjemně překvapil německé velení, veřejnost ve Španělsku a v zahraničí však byla naprosto znechucena. Proto přišli nacionalisté s vysvětlením, že město bylo zničeno vlastními obránci při ústupu. Franco sám k tomuto vydal o 3 dny později prohlášení: „*Guerniku zničili ohněm a benzínem. Zapálili ji a v trosky proměnily rudé bandy ve zločineckých službách Aguirra, prezidenta baskické republiky. Zkázou Guerniky připravili tito lidé s ďábelským záměrem svalit vinu na nepřítele a vyvolat mezi*

⁷⁷ Toto baskické městečko mělo významnou pozici v baskickém životě a historii, zde rostly posvátný dub, pod kterým musela každá vláda Baskicka složit přísahu. Zřejmě i proto bylo zvoleno za cíl bombardování.

⁷⁸ Legie Kondor tento způsob nedlouho předtím sama vynalezla při bombardování republikánských sil kolem Ovieda. Beevor, c. d., s. 170.

⁷⁹ Paul Johnson, d. c., s. 330.

*zdemoralizovanými Basky bouři rozhořčení.*⁸⁰ Toto vysvětlení však bylo prakticky přijímáno pouze pevnými zastánci generála Franca.

Propaganda kominterny však dokázala tuto událost plně využít a udělala z ní nejslavnější tragédii celé války, čímž získala velkou část západního veřejného mínění na svoji stranu. Díky tomuto se jim také podařilo odvrátit pozornost od likvidace konkurenční marxistické strany POUM.

4.1.2 Ohlasy v tisku

Celostátní deníky uvedly zprávu o bombardování Guerniky již 27. dubna 1937, druhý den po události. Krátká zpráva o události z ranního vydání *Práva lidu* se v podobném znění objevila i ve večerníku *Národních listů*. Následující den již v *Právu lidu* vyšel delší článek s podtitulkem „Bestialita povstalců a jejich pomahačů“⁸¹ popisující blíže celou událost a zdůrazňující, že bombardování vyvolalo nenávist Basků proti generálu Molovi. Dále pak přejímá svědectví uvedené ve zprávě agentury Reuters o tom, že šlo o bomby vyrobené v Německu. *Národní listy* ten den sice také přinesly více detailů o bombardování a otiskly i stejné svědectví, avšak mnohem více byly zaujaty situací na frontě a úspěchy povstalců.

Dne 29. dubna se událost objevila i na stránkách plzeňských deníků. *Český deník* však přes to, že jindy o událostech ze Španělska informoval velmi často, o samotném bombardování Guerniky se nezmínil. Otiskl pouze prohlášení agentury Havas, která popírala účast Francových leteckých sil na incidentu. V *Nové době* naopak vyšel celý sloupek pod názvem „Poutnické město Basků zničeno Němci“, kde celou jednu třetinu zabral projev prezidenta baskické vlády Aguirra, který vyjádřil pevné odhodlání ubránit svoji zemi před těmi, kdo takovým způsobem masakrují jeho lid.⁸²

⁸⁰ Roman Cílek, c. d., s. 231.

⁸¹ *Právo lidu*, 28. dubna 1937, s. 1.

⁸² *Nová doba*, 29. dubna 1937, s. 1.

Stejné prohlášení otiskl ten den i deník *Právo lidu*. Také se ale věnoval odrazům události v anglickém tisku a prohlášením Labour Party, která žádala vládu o vyšetření události a uskutečnění opatření, aby k podobným incidentům již dále nedocházelo. Oproti tomu se v Národních listech objevilo prohlášení z hlavního stanu generála Franca, které mimo jiné říkalo: „*Baskové, kteří přišli do našich řad při posledních bojích na biskajském úseku, líčí osud baskických měst, mezi jiným také Guernicy, které baskické vojsko ničí, nežli je opustí a vydá nepříteli. Guernica nebyla pro naše letectvo nikdy válečným objektem.*“⁸³

Toto prohlášení bylo pak 30. dubna otištěno také v Českém deníku. V Nové době vyšel ten den poslední článek k tomuto tématu pod názvem „Povstalci se mstí Baskům“, kde je však rozebírána celá situace na baskické frontě a ke Guernice se deník zmiňuje pouze o počtu použitých bomb k bombardování.⁸⁴ *Právo lidu* přejalo na svoji titulní stranu líčení pro jeden z pařížských listů od katolického kanovníka z Valladolidu, který se v době náletu nacházel v Guernice. Celý článek byl uveden nadpisem „Čtěte, vlastenci, tuto zvěst o hrdinských činech Francových nacionalistů“, který dále doprovodil podnadpisem „Vrahové bezbranných, mordýři starců a matek, ničitelé a žháři, prznitelé žen a dívek – tak se představil výkvět nacionalismu v kraji Basků“⁸⁵, přičemž dále se celý článek nesl v podobném duchu.

Národní listy se zabývaly jednáním britské vlády ohledně incidentu, avšak otiskly hlavně námitky proti již výše zmíněné žádosti Labour Party od členů vlády. Také zde byl dán prostor prohlášení baskického prezidenta Aguirra, avšak pod nadpisem „Pathetická obžaloba Francovců předsedou baskické vlády“, aby tak byla snížena jeho hodnověrnost.

Dne 1. května pak *Právo lidu* otisklo projev republikánského ministra zahraničí Vaya, který požadoval mezinárodní vyšetřování ohledně bombardování Guerniky a jenž tento incident přirovnal k událostem, jako bylo zničení Lovaně a potopení Lusitanie. Dále obvinil Němce z destruktivní politiky a vyjádřil obavy z jejich strategie totální války.

⁸³ Národní listy večerník, 29. dubna 1937, s. 1.

⁸⁴ Nová doba, 30. dubna 1937, s. 2.

⁸⁵ Právo lidu, 30. dubna 1937, s. 1.

Poslední články věnované Guernice uvádí pravicový tisk, oba ve stejný den 3. května, přičemž se jedná o naprosto totožnou zprávu. Ta uvádí, že po dobytí Guerniky byli zahraniční novináři provedeni městem, aby se přesvědčili, že se město nestalo obětí bombardování. Toto tvrzení je podpořeno tím, že se stopy po bombardování našly pouze v okolí města, ve městě samém však nikoliv.

4.6 Ofensiva na Ebru

4.1.1 Popis události

Ofensiva na Ebru, probíhající od 25. července do 1. srpna 1938, byla poslední velkou bitvou, pomocí níž se republikánské síly snažily zvrátit průběh války. Tuto ofensivu umožnilo především Francovo rozhodnutí nepostupovat dále na východ poté, co se nacionalistům podařilo rozdělit republikánské území dobytím severní oblasti Valencie. Díky tomu se republikánské jednotky v Aragonii měli čas zorganizovat. Druhým důležitým faktorem bylo otevření hranic s Francií od března do června, což stačilo na přísun dostatečného množství vojenského materiálu, jímž získali republikáni v této oblasti převahu.⁸⁶

Cílem republikánské vlády byla v této ofensivě zřejmě již jen snaha vzbudit mezinárodní pozornost hrdinskou akcí, která by jim dovolila započít mírové rozhovory. Z vojenského hlediska by odříznutí a zničení nacionalistických sil soustředěných u moře mohlo vyrovnat síly obou frakcí a vytvořit patovou situaci, ale jednalo o velmi riskantní podnik, který mohl zničit mnoho republikánských záloh. Navíc se pozornost západních mocností stále

⁸⁶ A. Beevor uvádí neprokázanou historiku o tom, že v této době mohl republikány zásobovat také Hitler, neboť sám měl zájem na prodloužení války a udržování napětí ve Středomoří, což by alespoň částečně odvrátilo pozornost mocností od jeho středoevropské politiky. Beevor, c. d., s. 234.

více upínala na situaci ve střední Evropě a s jejich reakcí se nedalo příliš počítat.

Útok v prvních dnech zaznamenal velké úspěchy jak vojenské, tak propagandistické. Nacionalisté totiž nebyli vůbec na útok takového rozsahu připraveni. Zvláště oblast Ebra se považovala za jednu z nejbezpečnějších linií v celém Španělsku. Nacionalisté se v této oblasti cítili natolik jistí, že na frontě se v době útoku nacházelo pouze minimum důstojníků. Vojáci se mezi sebou utvrzovali tím, že ani Napoleon nedokázal řeku překročit, tak jak by se to mohlo podařit komunistům.⁸⁷

Přestože překonání široké řeky se ukázalo velmi obtížné, díky dobré práci a odvaze republikánských ženistů se podařilo zajistit a udržet mnoho přechodů přes řeku, což se nacionalistům nepodařilo překazit ani vypuštěním přehrad na horním toku řeky, jejíž hladina tak stoupla o asi 2 metry.

Francova reakce byla rychlá. Nechal zastavit všechny probíhající ofensivy po celé délce fronty a veškeré volné jednotky a letectvo přesunul k Ebru. Tím dokázal po osmi dnech postupu zastavit republikánské jednotky a přinutil jejich generály k zoufalé obraně dobytých pozic. Místo spořádaného ústupu do lepších obraných pozic nařídili svým jednotkám zůstat za Ebrem, kde se za obrovských ztrát bránily po další tři měsíce. O této strategii nejspíše rozhodovali propagandistické důvody, kdy po velkých nadějích vyvolaných prvními dny ofensivy vydávala republikánská vláda velmi optimistické předpovědi, kvůli kterým by následný ústup vypadal jako jasná porážka.

Na počátku ofensivy dokázala vláda vyvolat pocit naděje na vítězství a zamezit novinovým titulům jako „Rudí na útěku“ a „Rudí prchají“, které vycházely na jaře 1938.⁸⁸ Jenže pozornost velmocí byla v této době směřována jinam a z vojenského hlediska byly pouze vyčerpány síly, které mohly válku protáhnout do případného celoevropského konfliktu, který by mohl mocnosti konečně přimět k intervenci. A tak přestože toto byla nejurputnější, nejdelší a také nejlépe připravená republikánská ofensiva, výsledek neměla skoro žádný.

⁸⁷ Roman Cílek, c. d., s. 351.

⁸⁸ Beevor, c. d., s. 241.

4.1.2 Ohlasy v tisku

Zprávy v tisku ohledně republikánské ofensivy na Ebru byly velmi rozdílné. Zatímco levicový tisk si ofensivy všiml prakticky ihned a byl ochoten věnovat mu rozsáhlý prostor na svých stránkách, pravicový tisk se o ofensivě ani slovem nezmiňoval. V Českém deníku bylo v této době obecně věnováno velmi málo místa španělské občanské válce, *Národní listy* se pak věnovaly pouze úspěchům nacionalistických útoků na jiných frontách. První články k Ebru byly otisknuty až po úspěších nacionalistické ofensivy, probíhající po odražení republikánských útoků od počátku srpna.

Levicový tisk byl ofensivou více zaujat, plzeňský deník *Nová doba* dokonce o něco více než *Právo lidu*. Zprávy týkající se ofensivy byly s velkými nadpisy zveřejňovány každý den, většinou se však již nedostávaly na titulní stránky. Oba deníky ukazovaly nadšení nad postupem republikánských jednotek a vychvalovaly jejich statečnost a kvalitu v konfrontaci s mohutnou leteckou převahou protivníka. Nadpis v *Nové době* přímo říkal: „Vládní španělská pěchota převyšuje hodnotu Francova letectva.“⁸⁹, přičemž vyzdvihuje také činnost republikánského letectva a pozemní protiletadlové obrany.

Tyto letadla a jejich piloti byly pak v *Právu lidu* označováni jako „*vetřelecká letadla*“, aby bylo ještě lépe vystiženo, že se jednalo o zahraniční intervenční síly. Ty neopomenulo připomenout také 29. července. 1937, když v článku *Úspěchy republikánské ofensivy* napsalo: „*Většina zajatých povstaleckých vojáků ze středy jsou cizinci, kteří byli rychlým náporom španělských oddílů neobyčejně překvapeni, takže nebyli schopni ani odporu.*“⁹⁰

Velmi také zdůrazňovalo zprávy o pomoci vesničanů z oblasti Ebra v bojích proti nacionalistům, které nacionalistické vedení přímo samo potvrdilo. *Nová doba* to komentuje takto: „*Tato okolnost, která je uznávána v úředních zprávách povstaleckých, dokazuje rozhodujícím způsobem nepravdu povstaleckého tvrzení, že je jim národ nakloněn.*“⁹¹

⁸⁹ *Nová doba*, 30. července 1938, s. 2.

⁹⁰ *Právo lidu*, 29. července 1938, s. 2.

⁹¹ *Nová doba*, 30. července 1938, s. 2.

Informace o ukončení postupu se však v levicovém tisku již neobjevovaly. Ještě 31. července, den před ukončením velkých útočných akcí, píše *Právo lidu* takto: „*Republikánská ofensiva, která je podle všeho teprve v počáteční fázi, je nejvelkolepější operací ze všech dosud podniknutých akcí osvobozené války ve Španělsku.*“⁹² Zprávy pak plynule přešly na úspěchy při obraně vydobytých pozic, aniž by se zmiňovaly o tom, že republikánský postup byl na tomto bojišti nacionalistickými jednotkami zastaven. Pouze *Nová doba* naznačila ve svém článku, že útoky byly zastaveny kvůli tropickým vedrům, která „*znemožnila pěchotě vojenské operace velkého stylu*“.⁹³

⁹² *Právo lidu*, 31. července 1938, s. 5.

⁹³ *Nová doba*, 7. srpna 1938, s. 2.

Závěr:

Španělská občanská válka byla pro všechny zkoumaná periodika velmi významnou událostí, kterou řešily. Šlo v ní o střet politických názorů, které jednotlivá periodika sama zastávala a jež mohla na jednotlivých událostech využívat pro své propagační cíle.

Dalo se předpokládat, že jednotlivé listy budou dodržovat linii svých politických stran, což tak také bylo. Pravicový tisk stál vcelku jednoznačně na straně povstalců a informace čerpal především přímo ze zdrojů jim blízkých nebo alespoň jim nakloněných. Z války pak jednoznačně obvinil španělskou levici, již považoval za viníka veškerého násilí, která měla být v zájmu obnovení stability v zemi zbavena moci. Boj nacionalistů označuje pravicový tisk za boj proti levicové diktatuře, která hrozila, pokud by její zavedení nebylo včas zastaveno.

Stejně tak levicové deníky stály na straně republikánů a jednostranně glorifikovaly vše, co souviselo s jejich úspěchy. Také čerpaly informace hlavně ze zdrojů republikánům blízkých nebo jim nakloněných. Z války obviňovaly zcela jednoznačně pravici, která útočí na legálně zvolenou vládu a tím útočí na všechny lid, který si přeje demokracii. Boj republikánů byl pak podle jejich názoru bojem proti monarchistům a fašistické diktatuře, která ohrožuje republikánské zřízení a svobodu lidu.

Velmi zajímavý byl přístup plzeňských deníků, které se i přes svůj menší rozsah dokázaly věnovat problematice velmi podrobně. Především pak *Český deník* autora překvapil svojí relativní objektivitou vůči ostatním periodikům. Často se snažil přinášet zprávy z obou stran, avšak samozřejmě pouze za předpokladu, že tyto informace nebyly proti jeho zájmům. Většinou se pak zdržoval komentářů a složitých předpovědí vývoje, které se objevovaly v jiných listech a jež většinou nevycházely z kvalitních podkladů, ale spíše z názorového přesvědčení autora. Přestože občas docházelo k názorovým střetům mezi

oběma plzeňskými listy a ty na sebe vzájemně reagovaly na stránkách svých listů, u analyzovaných událostí k tomuto nedošlo.⁹⁴

Jedinou shodu pak deníky zaznamenávají u politiky neintervence, kde se prakticky všechny nakonec shodují na tom, že nezasahování do konfliktu je jediné správné, neboť jde o vnitřní věc Španělska. Ačkoliv *Právo lidu* zpočátku bylo spíše příkloněno poskytování pomoci republikánům, po zveřejnění italské a německé pomoci se také příklonilo k neintervenci. Zdá se však, že deníky prosazovaly tuto politiku tendenčně pouze proto, že situace byla v danou chvíli zrovna nakloněna proti té straně, na které samy nepřímo stály. Tak také vyznívá situace Národních listů, jež prosazovaly neintervenci v případě francouzské pomoci republikánům, ale v době zásahů z Itálie a Německa již decentně mlčely.

Často je však vidět, že pokud danou událost nebylo možné racionálně vysvětlit svým čtenářům, listy se radši uchýlovaly k tomu, že ji jednoduše ignorovaly. Tak tomu bylo kupříkladu u případu Guerniky, kterou pravicově orientovaný tisk zpočátku přecházel s minimálním zaujetím, než se objevily informace, které svalovaly vinu na druhou stranu.

⁹⁴ Tak na sebe například deníky velmi ostře reagovaly v kauze bývalého krále Alfonse XIII, který nějaký čas pobýval v Kynžvartu a v dalších.

Seznam literatury:

Antonio Ubieto Arteta a kol., Dějiny Španělska, Praha: NLN, 1999.

Anthony Beevor, Španělská občanská válka, Praha: Beta-Dobrovský & Ševčík, 2004.

Roman Cílek, Krvavá předehra: Španělsko, 1936–1939: občanská válka a zahraniční intervence, Praha: Epoque, 2004.

František Fabian, Bibliografie časopisů západočeského kraje, Plzeň: Krajské nakladatelství, 1961.

Jiří Chalupa, Zápisky o válce občanské, Praha: NLN, 2002.

Paul Johnson, Dějiny 20. století, Praha: Rozmluvy, 2008.

Ludwig Renn, Španělská válka, Praha: NV, 1957.

Sedmdesát let od vypuknutí španělské občanské války - vnitřní a vnější aspekty konfliktu, Hradec Králové: Gaudeamus, 2007.

Libor Vykoupil, Slovník českých dějin, Brno: Julius Zirkus, 2000.

Periodika:

Český deník

Národní listy

Nová doba

Právo lidu

Resumé

The Spanish civil war is one of the most important events in the 20th century. It was a military revolt with support of the conservatives against the republicans which started in July 17th, 1936. The revolt was a outcome of a deep polarization of Spanish society which led to the bloody civil war. The war ruined Spain by bombardment, executions, and assassinations for three years. It was civil war, but because of international interventions it had an impact on the political scene in whole Europe with big consequences to the development of events.

The thesis tries to describe the response to the Spanish civil war in the Pilsen press. It use articles from newspapers which were published in Pilsen or which could be bought by people from Pilsen. It includes Český deník, Nová doba, Národní listy a Právo lidu. The press had a different politically ideation at that time and they presented events with fascination for one side. The names of the press are not changed in the text.

The text is divided into the two parts. The point of the first part is to create the chronology of events from the election in 1936 to the end of the civil war in 1936. This part is based on the scientific literature. The second part are compared the events with an image which presented the newspapers.

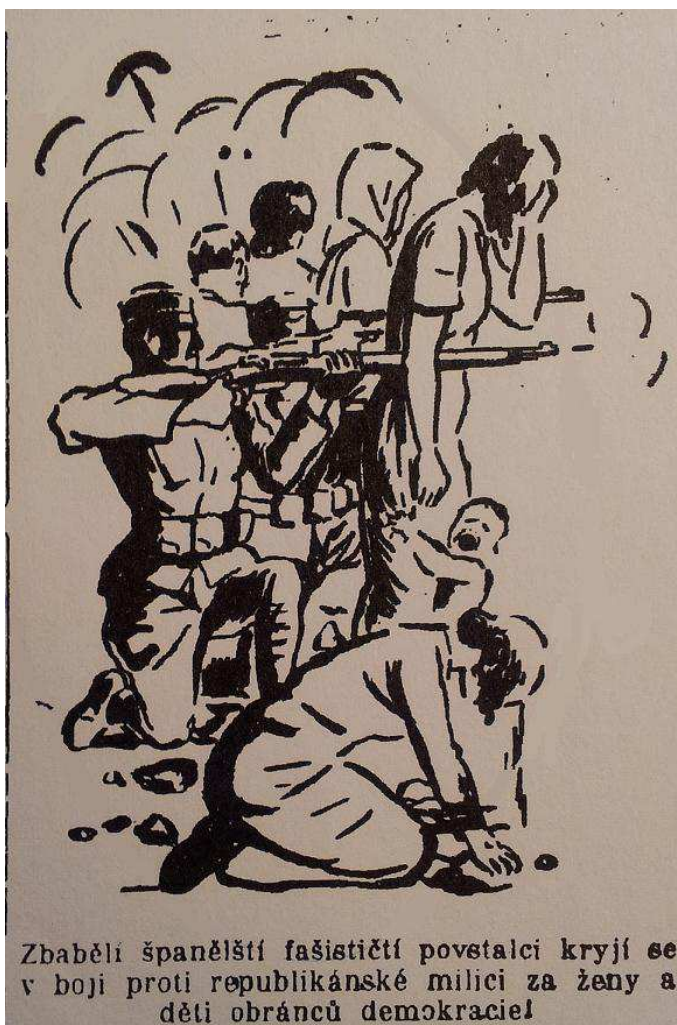
Seznam příloh:

Příloha 1: Kresba k obraně Madridu, Nová doba, 30. 11. 1936..... 48

Příloha 2: Ramon Franco, Národní listy, 22. 7. 1936. 49

Přílohy:

Příloha 1: Kresba k obraně Madridu, Nová doba, 30. 11. 1936.

Příloha 2: Ramon Franco, Národní listy, 22. 7. 1936.

číslo 199. V Praze, ve středu 22. července 1936.

70 hal. III. vydání

V drobném prodeji:
V Praze a na venkově:
místní číslo ve slovníku číslo 20 b
místní číslo v novinách ... m 20 b
večer (odpolední) číslo m 20 b

NÁRODNÍ LISTY.

Telefon 210-51, 210-55, nár. hospodář 256-83. Poštovní spojitelný číslo 21423.

na levici? Revoluční boj proti španělské levici trvá.

Povstalci před Madridem.

Ve třech proudech postupují povstalci na Madrid. — Obsadili San Sebastian a pochodují na Irun a Bilbao. — Levicovní guvernéri ze severu prchají do Francie. — Madridské letiště v rukou povstalců. — Mnoho set mrtvých a raněných.

Paříž 21. července.

Ani dnes ještě nebyly zprávy o průběhu revolučních bojů ve Španělsku přesně a zcela jasné. Madridský rozhlas, který dosud ovládá levicovní vláda, sice i dnes tvrdí, že madridská vláda je pánem situace a že vojenská vzpoura je zlomena, ale i ze zpráv madridských je zřejmo, že povstalecká vojska dnes dosáhla velmi důležitých úspěchů na všech stranách. Zvláště významným jejich zdarem

muje, že podle dekretu, který podepsal prezident republiky, zmocnil se tajemník socialistické strany jménem vlády místnosti monarchistického listu „ABC“ a že lišková milice obsadila budovu.

Krvavé bitvy.
Bezpečnostní policie madridské hlásí, že

Slavný španělský letec, generál Ramon Franco, vůdce vojenské revoluce proti levicovní vládě madridské.